

Bölüm 2

MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCENİN TOPLUM VE DEĞİŞİM TASAVVURU

Elif Nagihan TÜRKÖZ¹
Şükrü TÜRKÖZ²

GİRİŞ

Muhafazakârlık bir *tutum*, bir *düşünce tarzı* olarak ele alındığında, onun tarihini çok eski dönemlere dayandırmak mümkün olacaktır. Ancak siyasi bir ideoloji olarak muhafazakârlık yalnızca üç yüz yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Muhafazakârlık da diğer ideolojiler gibi Avrupa'da belirginleşmiş ve daha sonra oradan dünyaya yayılmıştır. Muhafazakârlığın tarihsel gelişimini anlatırken tıpkı kavramın tahlilinde olduğu gibi, muhafazakârlığın bir tutum olarak düşünülmesi muhafazakârlığın geçmişinin ilkçağlara kadar götürülmesini mümkün kılmaktadır. Burada Platon'un *Devlet*'indeki toplum ve siyaset tasavvurunu ya da Aristo'nun sağduyulu ölçülülük anlayışını muhafazakâr davranışa örnek olarak verebiliriz.

Siyaset felsefesi ve bir ideoloji olarak muhafazakârlığın şekillenişinin temellerini ise Ortaçağ Avrupa'sına kadar izlemek mümkündür. Muhafazakârlığı anlamak için 18. Yüzyılın önemli bir tarihi dönem olduğunu belirtmek gerekmektedir. Aydınlanma yüzyılı olarak tanımlanan bu yüzyıl, muhafazakâr düşüncenin felsefi zeminini oluşturan bir döneme karşılık gelir. Aydınlanma nasıl muhafazakâr düşüncenin felsefi zeminiyse Fransız Devrimi de muhafazakâr düşüncenin siyasal zeminini oluşturmuştur. Fransız Devrimi dönemi aydınlanma düşüncesinin kendini somut bir siyasi hareket olarak var kıldığı dönemin de adıdır. Sanayi Devrimi ise, muhafazakâr düşünce açısından tarihsel arka planı inşa eden üçüncü duraktır. Genel olarak reaksiyoner bir hareket olan muhafazakârlık, sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan toplumsal dönüşüme de tepki vermiştir. Bu nedenle Sanayi Devrimi de muhafazakârlığın şekillenişinin dönüm noktalarından biri olarak

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ealtunten@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0002-0537-1041.

² Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Zübeyde Hanım Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, sukuruturkoz@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-6185-3785.

tanımlanabilir. Kısacası muhafazakâr düşüncenin oluşmasında Aydınlanma, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi birer kırılma anı olarak tanımlanabilmektedir.

Muhafazakâr düşüncenin omurgasını oluşturan birtakım ilkeler mevcuttur. Özellikle muhafazakârlığın akıl anlayışından hareketle toplum ve siyaset anlayışı hakkında bilgi edinebilmek (Özipek, 2004) mümkün hale gelmektedir. Ancak muhafazakâr düşüncenin ortaya çıktığı siyasal atmosfer düşünüldüğünde onun değişim hakkındaki reaksiyonunun ne olduğuna odaklanmak ideolojinin genel karakteristiği hakkında bilgi sahibi olmayı da kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda Fransız devrimi sonrası ortaya çıkan kaos durumuna bir tepki olarak muhafazakâr düşüncenin isim babası olarak nitelendirilen Edmund Burke (1729-1797) tarafından kaleme alınan *Reflections on the Revolutions in France (1790)* adlı eser önem taşımaktadır. Bu eser, Fransız devriminin henüz kanlı yüzü görülmeden önce ortaya çıkabilecek olumsuzlukları öngörebilmesi nedeniyle dikkat çekmektedir. Burke sanılanın aksine muhafazakârlığın değişime karşı olmadığını ancak devrim gibi ani, hızlı, köklü değişimlere karşı olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada muhafazakâr ideolojinin değişim konusundaki yaklaşımı ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

1. Muhafazakârlık Nedir?

Muhafazakârlık (conservatism) kavramına ilişkin farklı tanımlamalar (Kirk, 1982; Scruton, 2001; Çiğdem, 1997) mevcuttur. Bu tanımlardan önce belirtilmesi gereken nokta muhafazakârlığı kavramsallaştırmanın zorluğudur. Muhafazakârlıkla ilgili çeşitli tanımlamalarla karşılaşmakta ve bu farklı tanımlamaların en önemli sebebi ise kavrama yaklaşım biçiminden kaynaklanmaktadır. Muhafazakârlığı bir duyuş, düşünüş ve bir tavır olarak ele alan tanımlamalarla birlikte onun modern anlamda bir siyasi düşünce biçimi olarak ele alan yaklaşımlar arasında farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu farklılıklardan özellikle muhafazakârlığın bir tavır olarak ele alınması durumu, insanın hayatında her zaman karşılaşılabilen, değişime karşı ılımlı bir tavır benimseme temeline dayanan ve insanın güvenlik ihtiyacının bir sonucu olarak otorite, güç, tarih, gelenek gibi bileşenlere yapılan vurgunun ön planda olduğu bir tavır almayı vurgulamaktadır. Bununla birlikte siyasi bir ideoloji (Dural, 2006) olarak muhafazakârlığın Fransız devrimi sonrası ortaya çıkan köklü değişim pratiklerine karşı bir reaksiyon hareketi olarak ortaya çıkmış olduğu ifade edilebilir. Bu açıdan modern bir ideoloji olan muhafazakârlık için en temel belirleyici nitelik onun “değişim” karşısında göstermiş olduğu tutuma dayanmaktadır.

Suvanto'ya göre eskiyi korumak ve değişime karşı olmak muhafazakârlığın en çok bilinen anlamlarından birincisidir. Muhafazakârlığın ikinci anlamı ise siyasi hayatta, sağ-kanat ideolojileri işaret eder ve geleneksel değerleri korur. Bununla birlikte muhafazakârlık reformlara, devrimci düşüncelere ve modernizasyonları savunanlara karşı olan bir ideolojidir (1997, s. 2). Özipeke'ye göre:

“Muhafazakârlık, Aydınlanmaya, onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan, rasyonalist sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci dönüşüm proje(cil)lerinden korumayı amaçlayan yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendirdiği bir siyasi felsefeyi, bir düşünce geleneğini ve zaman içinde onlardan türetilen bir siyasi ideolojiyi ifade etmektedir” (2004, s. 6).

Günlük dildeki “muhafazakâr” kavramı ise Heywood'a göre farklı anlamlara sahiptir. Bu kavram öncelikle muhafaza etmek fiilinin işaret ettiği; geleneksel, uyumcu bir hayat tarzı, mütevazı veya ihtiyatlı davranış, değişim korkusu ya da değişimin reddi gibi anlamlardır. Bunun yanı sıra 19. yüzyılın başlarında ilk kez kullanılan biçimiyle muhafazakârlık ayrı bir siyasi konumu veya ideolojiyi betimlemiştir. Bu dönemde muhafazakârlık, ABD'de kamusal işlere ait kötümser bir görüşü ima eder. 1820'ler sonrası ise muhalefeti çağırıştırır. Bu muhalefet, 1789 Devrimi'nin ruhu ve ilkelerine karşı yapılmıştır. İngiltere'de muhafazakâr, zamanla Tory adının yerini alır. Tory'ler Whiglere karşı ana muhalefet partisidir (2007, s. 85). Bu açıklamalardan hareketle Heywood önce muhafazakârlığın günlük dildeki anlamı olarak açıkladığı ve muhafazakârlığın psikolojik doğası olarak ifade edebileceğimiz bir tanımına yer vermektedir. Arkasından tarihsel bir anlatımla muhafazakârlığın siyasi ve ideolojik olarak ne anlama geldiğini açıklamaktadır. Heywood'un bu yaklaşımı muhafazakârlığı ele almada her iki yaklaşım biçimine değinmesi bakımından önem taşımaktadır.

Muhafazakârlık Beneton'a (1991) göre ise modern zamanlarda doğmuştur. Muhafazakârlık modern zamanlara karşı ortaya çıkan entelektüel ve siyasal bir hareketin adıdır. Muhafazakâr doktrin esasında anti-modernidir. Muhafazakârlık Avrupa uluslarının geleneksel siyasal ve toplumsal düzenini savunmak için oluşmuştur. Bu nedenle saf muhafazakârlığa gelenekçilik demek mümkündür. Tarihe kökten bağlılık muhafazakâr düşünce için önem taşır. Muhafazakârlar devrim uygulamalarına tamamen karşı olup daha en başından devrimin öne sürmüştüğü ilkeleri reddederler. Muhafazakâr düşünce genel olarak modern siyaset projesine, özeldir ise *Aydınlanmaya*, *İnsan Hakları*'na karşı çıkmıştır (Beneton, 1991, ss. 10-11). Muhafazakâr düşüncenin aydınlanma aklına

yönelik eleştirisi Ögün'ün ifadeleriyle, onun hakikati kavramaya ilişkin “ölçüsüz düşlerinde” somutlaşmaktadır (2003, s. 562):

“Aydınlanma düşüncesindeki hümanist ve akılcı felsefe, muhafazakârların reaksiyon gösterdiği asıl kaynaktır. Akılla beraber insan ufkunun sınırlandırıldığını, tarih, gelenek, insanüstü normların yadsındığını, hakikat, güzellik ve adalet gibi kavramlara sadece insan aklıyla erişilemeyeceğini iddia ederler. Muhafazakâr düşüncede etik idealar, modernliğin karşısında savundukları temel görüşlerin çerçevesini çizer. Ayrıca muhafazakârlar, tarihsel bağlamından kopuk ve ahlaki denetimden soyutlanmış tek bir soyut aklın, biyolojik olarak insanı tatmin edebileceğini ama ruhun gerçekliğini kavrayamayacağını öne sürerler. Ama bu geleneği ve tarihselliği öne çıkaran muhafazakârların, akılı toptan reddettiği anlamına gelmemektedir. Muhafazakârların en büyük erdemi, ölçüsüz düşlerin filozofu Eflatun'a karşı Aristo'nun sergilediği sağduyulu ölçülülüktür” (Ögün, 2003, s. 562).

Bora'ya göre, Modernleşmenin her yeni evresiyle birlikte muhafazakârlığın da kendini yeniden tanımlama sürecine girmesi, kavramın tanımlanmasını güçleştiren unsurların başında gelmektedir. Ona göre muhafazakârlık topyekûn bir aydınlanma karşıtlığı değildir. Muhafazakârlığın karşı olduğu şey, aydınlanmanın radikalizmi ve aydınlanmanın kendini milatlaştıran yapısıdır (2008, s. 56).

Kavramın tanımlanmasındaki zorluğu belirtirken R. J. White'in *Muhafazakâr Gelenek* adlı eserine değinen Harries şunları kaydeder; “Muhafazakârlığı şişeye koyup etiketlemek atmosferi sıvılaştırmak ya da Anglikan kilisesine mensup birinin inançlarını tamı tamına tasvir etmeye çalışmak gibidir. İşin tabiatı buna izin vermeyecektir. Muhafazakârlık politik bir doktrinden çok bir hissetme şekli, bir zihin alışkanlığı, bir yaşam tarzıdır” (2004, s. 91). White'in ifadelerinden de anlaşılacağı gibi genel bir zihinsel tavır olarak kodlanan muhafazakârlığı net bir şekilde tanımlamak sanıldığı kadar kolay değildir.

2. Muhafazakâr Düşüncenin Organik Toplum Tasavvuru

Muhafazakârların toplum anlayışlarına temelde çatışmacı değil uzlaşmacı anlayış hâkimdir. Toplumu oluşturan parçalar arasında karşılıklı bir bağımlılık ve tamamlama ilişkisi vardır. Muhafazakâr düşünürler bir organizma olarak toplum tasavvuruna sahiptirler. Vincent'e göre; hem dini ve mistik temelden hareket eden muhafazakârlar hem de seküler muhafazakârlar organizma olarak toplum anlayışına sahiptirler. İlkine Hugues Felicité de Lamennais, Maistre, Müller ve Novalis gibi düşünürler örnek verilebilir. Seküler muhafazakârlar, organizma olarak toplum anlayışına topluluğun ya da millet olmanın önemini sembolize etmek için başvurmaktadır (Vincent, 1992, s. 74). Buna göre;

“Her parça bu karşılıklı bağımlılığın farkındadır. Her biri, kendi işini yapar, ancak ona anlam kazandıran, bütünü bu anlamı ve değerlendirmesidir. Çiftçiler ürün yetiştirirler, askerler düzeni koruyup himaye ederler, rahipler fikrimizi ve ruhumuzu yüceltirler, liderler ise çeşitli parçaları yönetir ve dengelerler. Ayrılmaları durumunda ise hemen hemen tüm parçalar anlamını yitirirler” (Macridis, 1992, s. 81’den akt. Özipek, 2004, s. 76).

Heywood, muhafazakârların toplum anlayışındaki organizmacı yaklaşımı: “Muhafazakârlar, toplumu bir organizma, yaşayan bir varlık olarak görürler. Yani toplumun, birey dışında bir varlığı vardır ve bu anlamda bireye önseldir; toplum, gelenek, otorite ve ortak ahlak bağları ile ayakta durur” (1992, s. 98) şeklinde açıklamaktadır.

Toplumun bir organizma olarak düşünülmesi çeşitli düşünürler tarafından ele alınmıştır. Toplumda yer alan grupların ya da sınıfların uyum içinde olması ve bu uyumun tıpkı yaşayan bir organizmanın organları gibi birbirine bağlı olmasıyla sağlanması durumu söz konusudur. Burada bir bağımlılık ilişkisine de dikkat çekilebilir. Organizmanın sağlığı, uyumu, diğer parçalarla olan ilişkisine bağlıdır. Bu açıdan genelin iyi olması adına parçalar gereken özeni göstermelidirler anlayışı ön plana çıkmaktadır.

Nisbet’e (2007, s. 79) göre ise toplum parçaları değiştirilebilen ve tek başına ayrılabilen bir makine yani mekanik bir şey değildir. Toplum bir canlıdır. Toplum kümülatif gelişimi açısından da bir canlıdır. Bu nedenle toplum kurumlarının fonksiyonel ilişkileri ve bağlantıları noktasında geri döndürülemez şekilde canlı bir yapıya karşılık gelmektedir.

Toplum muhafazakârlara göre bir bütündür. Bu bütün çeşitli kurum ve normlardan oluşur. Toplumun bir sözleşmenin ürünü mü olduğu yoksa tarihsel gelişim içinde mi ortaya çıktığı noktasındaki ayrılık, kimi düşünürler tarafından ortaya konmuştur. Örneğin Burke toplumun bir sözleşme³ olduğunu söyler ve topluma bir tarihsellik atfedilmektedir. Bu anlamda Burke’ün gözünde toplum geçmiş, şimdi ve gelecek arasında devamlılığı olan bir sözleşmeye işaret etmektedir.

Toplumun, muhafazakârlara göre “çeşitli kurumlar ve normlardan oluşan bir bütün” olduğunu ifade eden Özipek’e göre, muhafazakârlığın toplumu, onun akıl anlayışıyla uyum içindedir. Bu toplum anlayışı, onun herhangi akılcı bir projenin malzemesi olamayacağı temeline oturur. Çünkü yine toplum, sınırlı aklın kavrayamayacağı ölçüde karmaşık, bireyüstüdür. Ayrıca toplum, geçmişten

³ Toplum, “yaşayanlar arasında bir ortaklık değil; yaşayanlar, ölmüş olanlar ve doğacak olanlar arasındaki bir ortaklık” olarak tanımlanabilir. Toplum görünen ve görünmeyen dünyaları birbirine bağlayan “sürekli bir sözleşme”dir (Burke, 1993, s. 110).

geleceğe uzanan bir organizmayı yansıtır. Bu açıdan da toplumu bir karede dondurarak çözümleyebilmek mümkün değildir (2004, s. 69).

Muhafazakârlara göre toplum, organik ve canlıdır. Bununla birlikte toplum geçmişten gelen ve geleceğe uzanacak olan kendisine müdahale edilmemesi gereken bir yapıdır. Süreklilik toplum söz konusuken harekete geçen yegâne hassasiyettir. İnsandan önce gelen toplum, insanı biyolojik bir varlık olmaktan çıkarıp, kültürel ve toplumsal bir varlığa dönüştürür. Bu nedenle muhafazakârlar için toplum insanın gerçek doğasıdır ve hakların kaynağıdır (Çaha, 2004, ss. 19-20). Toplumun bu karmaşık, canlı, organik yapısı, toplum için mutlaka geliştirilmesi gerektiğine inanılan herhangi bir projenin de ne kadar hassasiyetle düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Toplum konusunda muhafazakârların en çok vurgulamış oldukları şeylerden biri, toplumun bir düzene ihtiyaç duyduğu gerçeğidir. Bu düzen sayesinde bireyler kendilerini güvende hissedebilecektir. Toplumsal düzen ise kurumların birbirlerine işlevsel açıdan sıkı sıkıya bağlı olduğu ve devlet ile toplumun amaç ortaklığına sahip olması ve birbirlerini tamamlayıcı bir ilişki içinde olmaları sonucunda tesis edilebilecektir. Toplumsal yapıda meydana gelecek olan bir yenilik toplumun bünyesine zarar vermemelidir, bunun için değişimin hızı ve niteliği önemlidir. Aile, akrabalık, gelenek, görenek, komşuluk ve din toplumsal düzenin temelidir ve bu düzenin devamını sağlayan bir işleve sahiptirler (Çaha, 2001, s. 108).

Burke'ye göre toplum, doğal şartlar tarafından biçimlendirilmiştir. Bu doğal şartlar içerisinde nesilleri aşmış bir sözleşmeye tabiiyet söz konusudur. Bu tabiiyette ise esas olan bireylerin doğdukları andan itibaren toplumsal yaşam içerisinde var olmalarıyla sağlanan bir sözleşme tabiiyettir. Aksi takdirde bireylerin kendi iradeleri sonucu sağlanan bir sözleşme değildir. Birey toplumsal düzenin önemini var olan toplumsal ilişkiler ağı içerisinde kavramaktadır. Eğer toplumda bir düzensizlik hâkimse, birey tabii olduğu sözleşmeye bağlılığın değerini kavrayamaz. Bu bakımdan toplumda ortaya çıkabilecek hızlı değişimlerden uzak durmak önem taşımaktadır (Akkaş, 2004, ss. 167-168).

Sonuç olarak toplum muhafazakâr düşünceye göre organik bir yapıya sahiptir. Toplum bünyesindeki her bir parçanın kendine ait görevi vardır. Bu görevlerin sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi toplumsal düzenin varlığına bağlıdır. Toplumsal düzen ise toplum içi görevlerin yerine getirilebilmesine, kurumlar arası uyuma ve devlet toplum arası dengeye bağlıdır. Toplumdaki organik işleyiş mekanizması ve düzen, birbirini besleyen temel unsurlardır. Biri olmadan diğerini sağlamak

mümkün gözükmemektedir. Toplum muhafazakâr düşünceye göre karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu karmaşıklık ve organik toplum yapısı muhafazakâr düşüncenin değişime bakışını belirleyen temel unsurlardan biridir.

3. Değişim Karşıtlığı Yerine İhtiyatlı Değişim

Muhafazakâr düşüncenin, özellikle onu gündelik dildeki kullanımıyla anlayanlar tarafından en ciddi eleştiri aldığı konulardan biri de değişimdir. Bu noktada öncelikli olarak belirtilmesi gereken şey, sanılanın aksine muhafazakâr düşüncede değişime ilişkin topyekûn bir karşıtlığın söz konusu olmadığıdır. Muhafazakârlar açısından, değişim, gerekli olduğu koşullarda hızı, yönü ve niteliği hesaba katılarak gerçekleştirilmesi gereken bir durumu anlatır. Burada vurgulanan esas nokta, muhafazakârlığın ihtiyatlılık politikası ve toplumun organik yapısının korunması olarak açıklanan özellikleriyle sıkı ilişki içindedir. Muhafazakârlığın toplum tasavvurunda ani ve köklü değişimler toplumun organik dokusunu zedeleyeceği için muhafazakârlar bu türden bir değişime özellikle de devrime karşı çıkarlar. Ancak daha önce de vurgulandığı üzere eğer değişim zaruri ise değişimi gerçekleştirmek de zaruridir. Örneğin; toplum içinde herhangi bir işlevi kalmamış, geçmişten gelen birikimin işleyişinin etkisiz kalması durumunda bazı kurumlar değişime uğratılmaya mecburdur. Aksi halde bu değişimin gerçekleştirilmemesi de toplum için olumsuzluk oluşturacaktır.

Girvin'e (1998) göre değişimin hangi amaçla yapılacağı veya nerelerde olacağı yerine değişimin hangi amaçla ve nasıl gerçekleşeceği önem taşımaktadır. Yani muhafazakârların yenilik ve değişim taleplerine olan bakışlarını, değişimin niteliği değil, değişime dair yöntemin niteliği ve biçimi belirlemektedir. Burada muhafazakârların değişme karşı olmaları değil, değişimin araçları ve usulü konusunda belirli bir hassasiyete sahip olmaları söz konusudur. Muhafazakârlar için değişimin ani, radikal ve büyük olmaması ilkeleri bu noktada önemlidir. Bununla birlikte, muhafazakârlar tarafından desteklenmeyecek olan değişim ya da yenilik taleplerinin, muhafazakârların bir gün desteklemelerinin önünde bir engel de bulunmamaktadır (Girvin, 1998, s. 3).

Muhafazakârların karşı olduğu köklü değişimin niteliklerinin tam da aydınlanma ile gelen değişimin özellikleriyle türdeş olduğunu düşünmek mümkündür. Aydınlanma birçok alanda kendini gösteren, toplumun dokusunda ciddi farklılıklar oluşturan bir değişim dalgasını insanlara sunmuştur. "Bu değişim, sonuçlarını bilim ve teknolojiye, ticaret ve endüstride, din ve felsefede olduğu kadar, sanat, şiir, tiyatro, müzik, resim, heykel, mimari ve beşerî hayatın diğer tüm alanlarında kendini bir bütün olarak gösteren bir devrimdir" (Gregorios, 1992,

s. 85'ten akt. Özipek, 2004, s. 17). Bu devrimin getirilerinden duyulan endişe muhafazakâr düşüncenin felsefi temelini oluşmasında ciddi bir öneme sahiptir. Muhafazakâr düşüncenin siyasi temelini ve başlangıcını ise Fransız Devrimi ile birlikte düşünmek mümkündür. Devrim ile birlikte gelen değişim dalgası muhafazakâr düşünürlere göre ideolojik kökenlidir.

Sullivan'ın ifadeleri muhafazakârlığın değişim konusundaki yaklaşımına ışık tutar: "Genellikle sanıldığı gibi muhafazakârlık, değişime ve hatta radikal değişime karşıtlık demek değildir. Muhafazakârlığın karşı olduğu şey, ideolojik zeminlerde peşin hükümlerle savunulan değişimdir" (1999, s. 51). Sullivan'ın ifadelerinde göze çarpan şey muhafazakârlığın radikal değişime bile karşı olmadığıdır. Oysa muhafazakârlığın değişime bakışını ele alan yaklaşımlarda, muhafazakâr düşüncenin radikal değişime karşı olduğu yargısı sıkça karşımıza çıkmaktadır. Sullivan'ın buradaki vurgusu bir anlamda Nisbet'in ifadeleri ile benzerdir: "Edmund Burke ve haleflerinin savaştığı esas nokta sırf değişim uğruna değişime tapmak yani yenilik ruhu denilen şeydi. Bir anlamda bitmeyen garipliklerle kitlelerin yanıltılmaya duyduğu yüzeysel fakat yaygın ihtiyaçtı. Beşerî kurumlara uygulanan yenilik ruhu özellikle ölümcül olan şeydi" (2007, s. 81).

Değişim uğruna değişime tapınmak ifadesi, muhafazakârlar için, değişimin gerekli olmadığı durumlarda onun yanlış olduğu sonucuna bizleri götürmektedir. Oakeshott'a göre değişim kaçınılmazlık durumu oluştuğunda kabul edilmelidir yani şartlar gerekli kıldığı zaman yürürlüğe konulmalıdır. Hearnshaw ise bu noktayı; "eğer değişiklik (değişim) yapmak gerekli değilse, değişiklikte bulunmamak gerekir" ifadesiyle doğrudan özetlemiştir denilebilir (2001: 413; akt. Honderich, 1991, s. 160-161).

Muhafazakârlığın değişmek/değişmemek noktasındaki tutumuna değinen Nisbet, İngiliz İç Savaşı kahramanı olan Falkland'ın sözleri ile açıklama yapmayı uygun görür: "Değişimin zorunlu olmadığı zamanda değişmemek zorunludur" (2007, s. 80). Nisbet bu ifadeyi daha basitleştirerek "şayet kırık değilse onu onarma" şeklinde açıklamaktadır. Kırılan bir nesne daha önceki işlevselliğini kaybedeceği için onu onarmak makul bir çözüm olarak görülebilir. Ancak muhafazakârlara göre kendi işlevini sürdüren bir nesne, kurum ya da yapının onarılması da gerekmez. Bu açıdan süreklilik daha ön plandadır ve gereklidir.

Muhafazakârlığın değişim konusundaki tutumunu ele alırken bazı düşünürlere daha eleştirel bir tavra sahiptirler. Bu düşünürlere biri de Hayek'tir. Hayek'e göre muhafazakârlık, yeni fikirlerden korkar, bunun nedeni yeni fikirlere muhalefet etmek adına gerekli olan ilkelere yoksun oluşudur; teoriye olan güvensizliği

ve tecrübenin sağlamış olduğu şeyler dışındakilere olan tasavvur eksikliği fikirler mücadelesi için gerekli olan silahları elde edememesine neden olur (Hayek, 2004, s. 79).

Değişim konusunda muhafazakârların *değişimin niteliği*⁴ ile ilgili görüşüne yer vermiştik. Değişim eğer zaruri ise muhafazakârlar için bu durum zaten onaylanmaktadır. Onların karşı oldukları değişim bu türden bir değişim değildir. Zaruri olduğu ölçüde değişimi gerçekleştirmek muhafazakârlar tarafından da onaylanan bir durumdur. Bu bağlamda Burke'ün (1993, s. 24) şu ifadelerine yer vermek önemlidir: “Değişim araçlarından yoksun bir devlet kendisini muhafaza araçlarından da yoksundur.” Diğer taraftan Oakeshott'a göre değişim, yavaş, zamanla ve kademeli olmalı, devrimci, büyük ve ani ve nitelik barındırmamalıdır (1991, s. 410). Gerek Burke'ün gerekse Oakeshott'ın ifadelerinden muhafazakâr düşüncenin değişimin niteliği hakkındaki fikrinde aslında onun toplum anlayışının izlerini gözlemlemenin mümkün olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu bakımdan yavaş, zamana yayılan, ihtiyatlı bir değişim toplumun organik yapısının sağlığı için oldukça gerekli bulunmaktadır.

Muhafazakârlığın toplum kavrayışındaki gelenek vurgusu, onun değişim konusundaki yaklaşımları konusunda da ipuçları vermektedir. Öncelikle muhafazakârlığa değişime karşı bir ideoloji olduğu yönündeki eleştiriler oldukça yaygındır. Ancak, burada altı çizilmesi gereken en önemli nokta muhafazakârlığın toplum ile ilişkili her türden değişime karşı olmadığı ve esas önemli olanın değişimin niteliği ve yönü olduğudur. Değişime karşı muhafazakârlığın ihtiyatlı tutumunun kaynağında felsefi olarak aydınlanma aklının muhafazakârlar tarafından ciddi bir biçimde önemsenen geleneksel kurum ve değerleri aşındırması, nostaljik geçmişin sıcaklığının yerini giderek soğuk dünyaya bırakması, yaşanmış olan değişimlerin sonuçlarından duyulan kaygıların bir güvenlik zafiyetine neden olması vardır. Bunlara ek olarak 1789'daki gibi devrimci kopmaların yaşatmış olduğu acılar düşünüldüğünde, muhafazakârlığın değişim konusundaki tutum alışlarını anlamak mümkün hale gelmektedir (Özipek, 2004, ss. 89-90).

SONUÇ

Muhafazakâr düşüncenin özünde yer alan ihtiyatlılık anlayışı, muhafazakârlığın toplum tasavvurundaki geleneğe yapılan vurgu anlayışıyla birleşince, muhafazakâr düşüncenin değişim konusundaki tavrını anlayabilmek kolaylaşmaktadır. Muhafazakâr düşünceye göre toplumun tarihsel bir sürekliliği vardır. Aynı

⁴ “Muhafazakârlar, yaprakları ve dalları budamay, kökleri koparmaya tercih ederler” (Minogue, 1987, s. 33'ten akt. Özipek, 2004, s. 89).

zamanda toplum canlı bir organizmadır. Bu canlı organizmanın tarihsel sürekliliği, onun kuşaklarca aktarılan bilgi ve tecrübe birikimine karşılık gelir. Aynı zamanda toplum, kendi içerisinde düzenli bir işleyişe sahiptir. Bu işleyiş içerisinde yaşayan geleneklerin öğelerine rastlamak mümkündür. Özellikle yaşayan geleneklerin bir aktarıcısı olan toplumun, süregelen işleyişinin devamı açısından değişim olgusu önemli bir yerde durmaktadır. Muhafazakârlar, toplumun dokusunun korunması adına muhtemel bir değişim durumunun genel karakteristiğine odaklanırlar. Muhafazakâr düşüncede düzen ve bunun devamlılığı temel değer olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan muhafazakârlar değişim konusunda oldukça ihtiyatlı davranmaktadırlar. Değişim karşıtlığı olarak nitelendirilmemesi gereken bu durum, tekrar değişimin niteliği noktasına bizleri götürmektedir. Kısaca muhafazakârlar, hızlı ve ani değişimlerin toplumun dokusunda yaralar açabileceği öngörüsünden hareketle devrim gibi köklü değişimlere şiddetle karşı çıkarlar. Muhafazakârların karşı çıkmadıkları esas nokta ise değişimin eğer gerekli ise yapılması ve bu değişim de tedrici bir değişim olması gerektiğidir.

Muhafazakârların değişim karşıtı oldukları konusundaki genel ve yaygın eleştirinin haksız olduğu ifade edilmelidir. Bunun nedeni ise muhafazakâr düşüncede yer alan “eğer gerekli ise değiştir” anlayışıdır. Muhafazakâr anlayışa göre toplumsal ya da siyasal alanda düzenin devamı için gerekli olan bir değişim mutlaka gerçekleştirilmelidir. Eğer değişim gerçekleştirilmez ise bu durum muhafazakârlığın ‘düzen’ anlayışı ile çelişir. Ancak tam da bu noktada muhafazakârlığa daha farklı eleştiri okları yöneltilmektedir. Bu eleştiriler, muhafazakârlığın değişim konusundaki ciddi tavrının, düzen uğruna bir anda farklılaşması ve bu durumun onun temel ilkelerinden saptığına ve ortama bir anda uyum gösteren oldukça yumuşak bir ideoloji olduğuna dairdir. Eleştiriler bu çerçevede muhafazakârlığın aslında gerekli görüldüğünde temel ilkelerinden kolaylıkla uzaklaşabilen, muhafazakârlığın omurgasını zedeleyen ve “ortama göre hareket eden” esnek bir düşünce tarzı olduğu yönünde devam etmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere muhafazakârlık değişime tamamen karşıt bir ideoloji anlamını taşımamaktadır. Hatta gerekli görülen durumlarda değişim zaruridir. Burada gözden kaçırılmaması gereken en önemli nokta, muhafazakâr düşüncenin aslında toplumsal düzeni öncelemede olduğu gerçeğidir.

KAYNAKÇA

- Akkaş, H. H. (2004). *Muhafazakâr düşünce ve Edmund Burke*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Beneton, P. (1991). *Muhafazakârlık*, Çev. Cüneyt Akalın, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burke, E. (1993). *Reflections on the revolution in France*, Oxford-New York: Oxford University Press.
- Çaha, Ö. (2001). *Dört Akım Dört Siyaset*, İstanbul: Zaman Kitap.
- Çaha, Ö. (2004). Muhafazakâr düşüncede toplum, *Liberal Düşünce Dergisi: Muhafazakârlık*, Yıl: 9 Sayı: 34 Bahar, 15-23.
- Çiğdem, A. (1997). Muhafazakârlık üzerine, *Toplum ve Bilim*, 74: 32-51.
- Dural, A. B. (2006). Muhafazakârlık: düşünce kalıbı mı, ideoloji mi? *Muhafazakâr Düşünce*, 3(9-10): 55-66.
- Gırvın, B. (1998). *The Right in the twentieth century*, London: Pinter Publishers.
- Harries, O. (2004). Muhafazakârlığın anlamı, Metin Boşnak (Çev.), *Liberal Düşünce Dergisi*, 9(34), 91-100.
- Hayek, F.A. (2004). Neden muhafazakâr değilim? (Çev: Atilla Yayla), *Liberal Düşünce Dergisi*, 34, 73-84.
- Heywood, A. (2007). *Siyasi ideolojiler*, İstanbul: Adres Yayınları.
- Honderich, T. (1991). *Conservatism*, Boulder: Westview Press.
- Kirk, R. (1982). "Introduction" Russell Kirk (Ed.), *The portable conservative reader*, New York: Penguin Books.
- Nisbet, R. (2007). *Muhafazakârlık: düş ve gerçek*, Ankara: Kadim Yayınları.
- O'Sullivan N. (1999). *Conservatism, contemporary political ideologies*, (2. Baskı), Eatwell, R. ve Wright, A. (Ed.), London and New York: Pinter.
- Oakeshott, M. (2001). *Rationalism in politics and other essays*, London: Methuen & Co.
- Öğün, S. S. (2003). Türk muhafazakârlığının kültürel ve politik kökleri, A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: muhafazakârlık* (539-582), Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özipek, B. B. (2004). *Muhafazakârlık: akıl, toplum, siyaset*, İstanbul: Liberte Yayınları.
- Scruton, R. (2001). *The meaning of conservatism*. Basingstoke: Palgrave
- Suvanto, P. (1997). *Conservatism from french revolution to the 1890's*, Ipswich: Macmillan Press.
- Vincent, A. (2009). *Modern political ideologies*, Cambridge.